

Raport științific al Proiectului PN-III-P3-3.6-H2020-2020-0154, finanțat de UEFISCDI în cadrul Programului „Premierea participării la Orizont 2020”, pentru perioada 01.07.2021-06.12.2021

Activitatea proiectului PN-III-P3-3.6-H2020-2020-0154, în primele cinci luni de la începerea sa, la 01.07.2021, s-a desfășurat, în conformitate cu obiectivele formulate în Cererea de finanțare, pe două paliere, sub coordonarea **prof. Andrei Timotin**: **1)** pe de-o parte, ea a avut în vedere îmbunătățirea desfășurării activității proiectului ERC Advanced Grant – TYPARABIC, corespunzător componentei de premiere a proiectului, în această activitate fiind implicați cinci dintre cei nouă membri ai proiectului PN-III-P3-3.6-H2020-2020-0154; **2)** pe de altă parte, ea a avut în vedere o activitate complementară de cercetare, având ca scop principal depunerea de candidaturi și obținerea de noi granturi de cercetare în Institutul de Studii Sud-Est Europene (ISSEE), în această activitate fiind implicați trei membri ai proiectului. În cele ce urmează va fi detaliată activitatea desfășurată în primele cinci luni ale proiectului pe ambele paliere:

1) Cei cinci membri proiectului implicați în ERC Advanced Grant – TYPARABIC au fost implicați în primele luni ale proiectului în mai multe tipuri de activități: de documentare științifică, de diseminare a temelor și obiectivelor proiectului și cu caracter administrativ, legate de angajarea membrilor externi ai ERC Advanced Grant – TYPARABIC, primirea colegilor străini, contracte, achiziții de echipamente, cărți, abonamente la baze de date internaționale etc. Primele două aspecte, cu componentă științifică, vor fi detaliate aici:

a) Directorul (Principal Investigator) ERC Advanced Grant – TYPARABIC (*Early Arabic printing for the Arab Christians. Cultural transfers between Eastern Europe and the Ottoman Near-East in the 18th century*), **dr. habil. Ioana Feodorov**, specialist renumit în domeniul filologiei arabe, a avut în această perioadă mai multe reuniuni în persoană și online (Zoom) cu membrii echipei pentru stabilirea sarcinilor de cercetare și a etapelor realizării lor și a finalizat publicarea volumului *Arab Christians between the Ottoman Levant and Eastern Europe*, edited by Ioana Feodorov, Bernard Heyberger, Samuel Noble, Leiden – Boston, Brill (Arabic Christianity. Texts and Studies, 3), 2021, 358 p. (www.brill.com/view/title/60193).

Dr. habil. Ioana Feodorov a prezentat, de asemenea, comunicarea *Un Acatist arab necunoscut cu posibilă origine românească: mistere și indicii* la conferința *Cuvânt și imagine în producția de carte din spațiul european (secolele XV-XX)* organizată la Cluj-Napoca în 28.10.2021, de Academia Română – Filiala Cluj și Biblioteca Academiei Române. A prezentat, de asemenea, comunicarea *Connecting Peoples through Book-Printing: The 1708 Aleppo Gospels Financed by Hetman Ivan Mazepa* la conferința internațională „Ahatanhel Krymskyi and Lebanon” organizată de American University of Beirut și Ambasada Ucrainei la Beirut în data de 11.11.2021.

A întocmit inventarul bilingv arab-englez al corpusului de cărți arabe cuprinse în proiect (46 de titluri, deocamdată), cu datele principale care permit căutarea exemplarelor în baze de date și cataloage.

Dr. Mihai Țipău, specialist recunoscut în domeniul culturii neogrecești și excelent cunoscător al limbii grecești (cu doctorat la Universitatea din Atena), a desfășurat cercetări asupra activității tipografice în limba greacă în secolele XVII-XVIII în Sud-Estul Europei. A inițiat realizarea unei baze de date bibliografice cuprinzând sursele primare (documente,

manuscrite și tipărituri de epocă) și cele secundare pentru cercetarea istoriei tiparului în limba greacă în perioada respectivă. A început, de asemenea, cercetarea bazelor de date bibliografice internaționale pentru identificarea acestor categorii de surse și valorificarea datelor obținute în sensul completării bazei bibliografice de cercetare a proiectului. Dr. Mihai Țipău are între obiectivele sale inventarierea informațiilor bibliografice pentru realizarea unei prezentări de ansamblu a centrelor tipografice și a editorilor de carte greacă în secolul al XVII-lea, precum și cercetarea bazelor de date pentru identificarea tipăriturilor arabe care vor constitui corpusul de surse al proiectului, activitate aflată deja în desfășurare.

Dr. Radu Dipratu, tânăr cercetător în domeniul istoriei otomane recunoscut deja pe plan internațional (teza sa de doctorat fiind publicată în 2021 la editura Routledge), a avut drept obiectiv în primele luni ale proiectului identificarea ordinelor imperiale (*ferman*) și a opiniilor juridice (*fetva*) legate de tipografia și comercializarea de carte tipărită în Imperiul otoman în secolele XVI-XVIII, precum și căutarea în bibliotecile din Istanbul a cărților tipărite pentru creștinii arabi cuprinse în Corpusul proiectului. În acest scop, dr. Dipratu a efectuat un stagiu de cercetare în Istanbul în perioada 9 august – 8 septembrie 2021. La Arhivele Otomane ale Președintelui (*BOA*) a identificat câteva documente inedite legate de activitatea lui Ibrahim Müteferrika în fondurile *Cevdet İktisad*, *Cevdet Maarif* și *Hatt-ı Hümayun*; tot aici a găsit mai multe documente otomane privitoare la activitatea Bisericii antiohiene la începutul secolului al XVIII-lea, ce vor putea fi fructificate în cadrul proiectului. Ordinele imperiale și opiniile juridice identificate în această perioadă vor fi prezentate în cadrul primei conferințe a ERC Advanced Grant-TYPARABIC, în zilele 5-6 septembrie 2022, într-o comunicare intitulată „Ottoman endorsements of printing in 18th-century Istanbul”.

Dr. Policarp Gabriel Chițulescu, specialist recunoscut în domeniul cărții vechi și director al Bibliotecii Sfântului Sinod, a conceput, tradus în limba greacă și examinat corespondența cu responsabilii Patriarhiei Ierusalimului în vederea accesului la izvoarele istorice aflate în biblioteca acestei instituții, necesare identificării de informații noi privind relațiile dintre Patriarhia Antiohiei și Țările Române. A efectuat împreună cu dr. Charbel Nassif, cercetător în cadrul ERC Advanced Grant-TYPARABIC, o primă lectură a textelor cuprinse în tipăritura arabă Nectarie, patriarhul Ierusalimului, *Domnia dreptății și rostirea adevărului*, coligat cu Eustratie Argentis, *Epistolă contra infailibilității papale*, Iași, 1746.

A elaborat, de asemenea, o primă serie de trăsături bibliologice (descriptori) care vor constitui structura fișei standard de descriere a corpusului de carte arabă veche de interes pentru proiect.

În data de 25.11.2021 a participat la sesiunea Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, la secțiunea Museikon, unde a prezentat comunicarea *Doi levantini călători prin Țările Române și icoanele lor: Patriarhul Silvestru al Antiohiei și Constantin Chesarie Dapontes*. (*Two Levantines travelling across the Romanian Principalities and their icons: Patriarch Sylvester of Antioch and Constantin Chesarie Dapontes*) aducând argumente în favoarea transferului cultural dintre Europa de Est (Țările Române) și Orientul Apropiat.

Dr. Oana Iacubovschi, istoric de artă specializat în arta medievală comparată a spațiului sud-est european, a început activitatea de identificare a trăsăturilor comune ale gravurilor și ornamentelor de pe cărțile arabe tipărite în imprimăriile din Europa de Est cu cele tipărite la Alep, Deyr el-Shuweyr și Beirut.

b) În primele luni ale proiectului a avut loc și un eveniment de lansare a proiectului, cu diseminarea temelor și obiectivelor sale. Directorul (Principal Investigator) ERC Advanced Grant – TYPARABIC, **dr. habil. Ioana Feodorov** a prezentat în cadrul conferințelor ISSEE, în data de 19.10.2021 (Zoom), prelegerea cu titlul *ERC Advanced Grant la ISSEE: Early Arabic Printing for the Arab Christians*. TYPARABIC, prilej cu care a avut loc și lansarea oficială a website-ului www.typarabic.ro. O prezentare a proiectului, realizată de coordonatorul său, a fost, de asemenea, publicată în *Revue des Études Sud-Est Européennes* (SCOPUS, ERIH

PLUS indexed journal), t. LIX, 2021, p. 277-279: *Early Arabic Printing for the Arab Christians. Cultural Transfers between Eastern Europe and the Ottoman Near-East in the 18th Century*, ERC Advanced Grant TYPARABIC.

1) În vederea desfășurării unei activități complementare de cercetare, având ca obiectiv principal atragerea altor granturi de cercetare în ISSEE, cu caracter internațional sau național, directorul proiectului, **prof. Andrei Timotin** a realizat în lunile iulie și august o anchetă preliminară în vederea identificării cercetătorilor capabili să realizeze astfel de proiecte de cercetare cu șanse rezonabile de obținere a unei finanțări, care să ocupe trei poziții vacante din cadrul organigramei proiectului prevăzute în acest scop. În urma unui concurs organizat la sfârșitul lunii august, au fost angajați de la 01.09.2021, pe o perioadă determinată de un an, trei tineri cercetători, cu doctorate susținute în universități din străinătate și cu profil internațional recunoscut, dr. Marilena Silvia Vlad, dr. Mihail Mitrea și dr. Mircea Duluş, a căror principală misiune în cadrul proiectului este obținerea în cadrul ISSEE a unor granturi de cercetare de tip TE sau PD.

Dr. Marilena Silvia Vlad, specialist recunoscut în domeniul culturii tardo-antice și bizantine, doctor al prestigioasei École Pratique des Hautes Études din Paris și autor al unei monografii publicată la editura Vrin, candidează, în cadrul competiției de proiecte TE a UEFISCDI, cu proiectul de cercetare *Order and Hierarchy in Late Antiquity and Byzantine Thought* la ISSEE. În cadrul pregătirii acestui proiect, dr. Vlad a pregătit în lunile septembrie-noiembrie 2021 articolul “Dionysius’ Concept of Hierarchy”, care urmează să fie publicat în revista *Travaux et Mémoires* publicată de *Centre d’études sur l’Histoire et la Civilisation de Byzance, Collège de France* (Paris, 2021). A pregătit și publicat, de asemenea, volumul *Dionisie Areopagitul, Ierarhia cerească*, introducere, traducere, note și index de Marilena Vlad, Iași, Polirom, 2021, 340 p., strâns legat de tematica proiectului în pregătire.

A participat, de asemenea, la două colocvii internaționale, unde a prezentat următoarele comunicări: 1. “*Exaiphnes. Damascius on the identity of contraries*”, în cadrul colocviului *Damaskios: Philosophie, Religion und Politik zwischen Ost und West*. Colocviul a avut loc în perioada 28.09-01.10.2021, fiind organizat de Philosophisches Seminar, Universitatea din Heidelberg; 2. “*L’aporétique de Damascius*”, în cadrul colocviului *L’esprit critique dans l’Antiquité. Renouveau culturel et postures critiques à l’époque impériale et dans l’Antiquité tardive*. Colocviul a avut loc în perioada 14-16.10.2021, fiind organizat de Université de Laval, Quebec. A susținut și o conferință la un eveniment cu caracter național: “*Dionisie și Ierarhia cerească*”, la Centrul de Filosofie Antică și Medievală al Universității Babeș-Bolyai, Cluj, în data de 09.09.2021.

Dr. Mihail Mitrea, tânăr specialist în domeniul filologiei bizantine, cu doctorat la Universitatea St. Andrews și postdoctorat la Universitatea Newcastle, a desfășurat un stagiul de cercetare în perioada 18.10.2021–17.11.2021 la Biblioteca de Studii Medievale CEU-ELTE din Budapesta, în vederea pregătirii proiectului *Praying in late Byzantium. A theological and social exploration of Philotheos Kokkinos’s (unedited) euchai diaphoroi*, cu care candidează în cadrul competiției de proiecte PD a UEFISCDI din partea ISSEE, avându-l ca mentor pe **prof. Andrei Timotin**. Stagiul de cercetare realizat la Biblioteca de Studii Medievale CEU-ELTE a avut drept scop fundamentarea științifică a proiectului despre rugăciunile din Bizanțul târziu pe baza materialelor consultate din literatura de specialitate pe această temă. Acest lucru a presupus consultarea *in situ* a fondului de carte disponibil și accesarea bazelor de date online la care biblioteca oferă acces, precum *TLG*, *Jstor*, *Loeb Classical Library*, *Springer Link Journals*, *Sage Journals Online*, *Oxford Handbooks Online* și *Oxford Journals Online*. Rezultatele acestei activități de documentare vor fi valorificate, de asemenea, prin publicarea mai multor studii științifice. În această perioadă a finalizat și publicat articolele *Monasticism and Kinship in Byzantine Hesychastic Hagiography*, „Greek, Roman, and Byzantine Studies”, 61, 2021, p. 396-422 (**ISI indexed journal**) și *Despre metanoia în amurgul Bizanțului*. Omilia

despre pocăință a Patriarhului Calist I al Constantinopolului: *introducere, text grecesc și traducere*, „Teologie și Viață”, an XXXI (XCVII), nr. 5-8, 2021, p. 202-224 (ERIH PLUS).

Dr. Mircea Duluș, tânăr specialist în domeniul filologiei bizantine, cu doctorat la Central European University a cărei teză este în pregătire la Louvain în colecția *Byzantion*, a desfășurat un stagiul de cercetare în perioada 18.10.2021–17.11.2021 la Biblioteca de Studii Medievale CEU-ELTE din Budapesta, în vederea pregătirii proiectului *Resurrection, Emotion and Embodiment in the Twelfth-Century Byzantine Exegetic Literature*, cu care va candida în cadrul competiției de proiecte PD a UEFISCDI din partea ISSEE, avându-l ca mentor pe **prof. Andrei Timotin**.

În această perioadă dr. Duluș a publicat următoarele articole: *Ekphrasis and Emotional Intensity in the Homilies of Philagathos of Cerami*, în volumul *Emotions through Time: from Antiquity to Byzantium*, ed. Douglas Cairns, Martin Hinterberger, Aglae Pizzone, and Matteo Zaccarini, Tübingen, Mohr Siebeck, 2021, p. 214-238; *Philagathos of Cerami: The Massacre of the Holy Innocents*, în vol. *Sources for Byzantine Art History*, vol. 3, *The Visual Culture of Later Byzantium, (c. 1081–c.1350) II*, ed. Foteini Spingou, Cambridge University Press, 2022, p. 274-287; *Philagathos of Cerami: The Ekphrasis on the Cappella Palatina in Palermo*, în vol. *Sources for Byzantine Art History*, vol. 3, *The Visual Culture of Later Byzantium, (c. 1081–c.1350) II*, ed. Foteini Spingou, Cambridge University Press 2022, p. 888-897; *Philagathos of Cerami: On the Raising of the Son of the Widow of Nain*, în vol. *Sources for Byzantine Art History*, Volume 3, *The Visual Culture of Later Byzantium, (c. 1081–c.1350) II*, ed. Foteini Spingou, Cambridge University Press 2022, p. 1099-1112; *Philagathos of Cerami: The Decollation of the John the Baptist*, în vol. *Sources for Byzantine Art History*, vol. 3, *The Visual Culture of Later Byzantium, (c. 1081–c.1350) II*, ed. Foteini Spingou, Cambridge University Press, 2022, p. 121-131.

Dr. Duluș a continuat, de asemenea, munca de documentare și redactare a studiului „The Doctrine of Perpetual Progress in the Byzantine Exegetic Tradition: The Case of Andrew of Crete, Jakovos the Monk, Michael Glykas and Philagathos of Cerami”, care va fi înaintat spre publicare în perioada următoare la *Ephemerides Theologicae Lovanienses* (ISI indexed journal). Totodată, a început documentarea pentru studiul „The Transmission of Aeneas of Gaza’s *Theophrastus* through the Middle Ages” pe care intenționează să-l înainteze spre publicare în periodicul *Byzantine and Modern Greek Studies* (ISI indexed journal).

De asemenea, în perioada petrecută la Budapesta, a pus bazele unei colaborări cu Dr. Mihail Mitrea, care vizează pentru început publicarea unei omilii inedite din Bizanțul mediu compusă de către Philagatos de Cerami. Pe baza singurului martor care transmite această omilie, manuscrisul de secol XIII *Matritensis graecus* 4554, am transcris textul *Omiliei la Înălțarea Domnului* (Εἰς τὴν σωτήριον ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), urmează să pregătească în perioada următoare ediția critică, însoțită de o traducere a textului în limbile română și engleză. Acestea, împreună cu un studiu introductiv, vor face obiectul a două articole care vor fi publicate în reviste de specialitate naționale și internaționale.

De asemenea, **dr. Radu Dipratu**, membru al ERC Advanced Grant-TYPARABIC, pregătește, în cadrul proiectului de premiere PN-III-P3-3.6-H2020-2020-0154, un proiect de cercetare de tip **ERC Starting Grant**, cu care urmează să participe în cursul anului 2022, din partea ISSEE, la competiția de proiecte lansată de European Research Council.

În cadrul proiectului au fost achiziționate în această perioadă echipamente necesare activității curente de cercetare (laptopuri, imprimante, articole birotică), cărți de specialitate publicate la edituri prestigioase (Brepols, Peeters, De Gruyter, Les Belles Lettres) inaccesibile în alte biblioteci din România, precum și abonamente anuale la baze de date internaționale prestigioase precum Jstor (Essential Journal Collection) (www.jstor.org), Thesaurus Linguae Graecae (TLG). A Digital Library of Greek Literature (www.stephanus.tlg.uci.edu), Princeton

Index of Medieval Art (www.theindex.princeton.edu) și Central and Eastern Europe Online Library (CEEOL) (www.cceol.com). Accesul la aceste baze de date este deschis tuturor membrilor și colaboratorilor ISSEE prin rețeaua wifi a ISSEE și prin sistem VPN.

Toate obiectivele prevăzute pentru această perioadă au fost astfel îndeplinite, activitatea desfășurată în cadrul proiectului în primele sale luni demonstrând deja nivelul de excelență al echipei de cercetare.

06.12.2021

Prof. Andrei Timotin
Director proiect PN-III-P3-3.6-H2020-2020-0154